

CHRIST ALLAN SYLTHE

KRISTIANSUND

Klippfiskbyen i havgapet

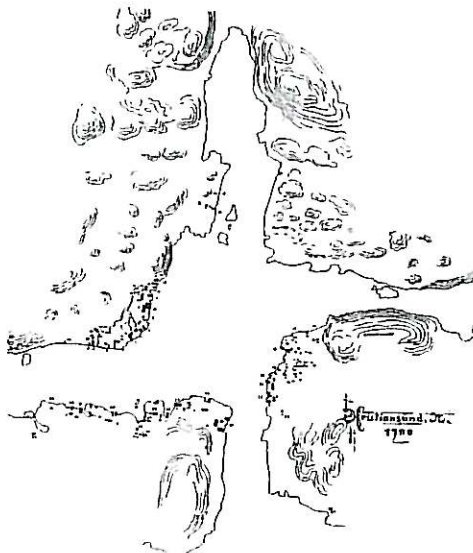

Nærmest til høyre: Bebyggelseskart over Fosna 1700.

Lengst til høyre: Kristiansunds bybilde ca. 1830, med havn som var omkranset av brygger og store kjøpmannsboliger. I 1804 skrev Christen Pram: «At her er betydelige og tildeels rige Købmænd sees på de overhoved vel, ja elegant bygde Huuse, og især paa den Mængde tildels anseelige Brygger og Pakhuuse.» Tegning av J.F.L. Dreyer.

Under, til venstre: Kristiansund – Kirkelandet sett fra Nordlandet. Foto: Guri Dahl.

Under, til høyre: Terrasserte hager i Vågen, Kirkelandet. Foto: Ukjent. Nordmøre Museum.

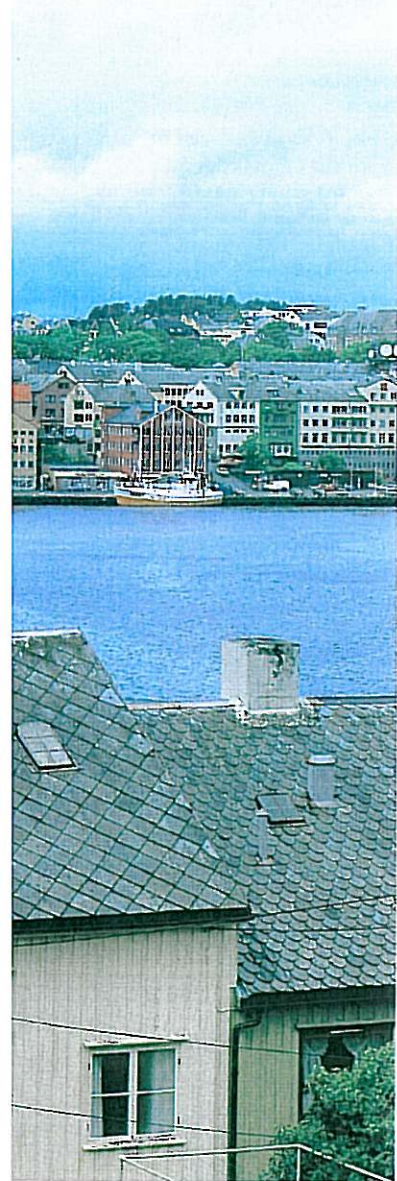
Den hollandske trelasteksportør fra Nordmøre til Holland økte sterkt på 1600-tallet. Dette var kimen til strandstedet Fosna og grunnlaget for Kristiansund. Hollenderne trengte en eksporthavn, og valgte Fosna på grunn av stedets utmerkede lune havn og dets gunstige plassering ved utløpet av nordmørsfjordene. Av samme grunn ble Nordmøre Tollsted i 1631 plassert her.

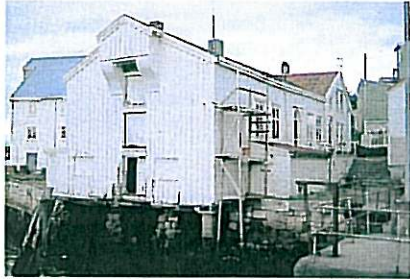
Den eldste tettbebyggelsen skjot opp langs strandlinjen på tre sider av havnen, nemlig på Nordlandet, Innlandet og Kirkelandet. Som byggegrunn valgte man steder som både hadde flat grunn og lå noenlunde i ly for vær og vind. Den eldste bebyggelsen besto av en samling grå, upanelte og umalte tømmerhus med torvtekte tak, men husene fikk etter hvert mer forseggjort materialbruk og detaljering. Bygningenes hovedform og utvendige detaljering ble tidlig påvirket av trøndernes byggemåte, mens interiøret bar preg av hollandsk innflytelse.

Kjøpmannsanleggets viktigste hus var egentlig bryggen hvor såvel trelast som fisk og andre matvarer ble lagret. Den hadde gjerne en eller to tømrede boder med svalganger omkring, en bryggetype med røtter tilbake til middelalderen. Det forekom også eksempler på at brygge og våningshus var sammenbygd til en bygning, med brygge ytterst. Et eksempel på dette er den gamle tollboden i Sagerbukta på Innlandet, bygd på slutten av 1600-tallet.

FRA TRELAST TIL FISKE

På slutten av 1600-tallet var trelasthandelens store tid over. Hollenderen Jappe Ippe lærte imidlertid nordmøringene å produsere klippfisk. Dette ble en meget verdifull handelsvare som trakk mange kapitalsterke engelske kjøpmenn til Fosna. Da Fosna i 1742 fikk status som kjøpstad under navnet Kristiansund, kunne man utvikle et selvstendig bysamfunn, befridd fra trøndernes tidligere handelsmono-

Øverst: Hønebukta på Innlandet. Klyngebebyggelse med røtter til 1600-tallet og Kristiansunds første tettbebyggelse. Arkitekturguiden: Miljø A. Foto: C.A. Sylthe.

Nest øverst: Den gamle tollboden på Innlandet. Eksempel på sammenbygging av brygge og bolig. Arkitekturguiden: 25. Foto: C.A. Sylthe.

Nest nederst: Virumgården på Innlandet. Eksempel på kjøpmannshus/håndverkerhus anlagt som firkanttun som åpner seg mot havnebassenget. Foto: C.A. Sylthe.

Like over: Veggmalier på Dalen gård. Malene har motiver fra religion, vitenskap og kunst, og peker mot det engelske kjøpmannsmiljøet i Kristiansund. Foto: Nordmøre Museum.

pol. Ca. 1830 startet den viktige Spansketiden med storstilt eksport av klippfisk til Spania og Latin-Amerika. Kristiansund ble i løpet av 1800-tallet landets desidert største klippfiskeksportør.

Den økonomiske vekst gjorde at bebyggelsen økte i omfang og ble mer skikkelig og vakker med nye, store kjøpmannshus. Men selv om bygningene ble store og vakre, forble gatesystemet høyst primitivt og provisorisk. De fleste gatene lignet mest på geitestier som gikk i krok og stup, enkelte steder med steintrapper. Kristiansunderne viste etter hvert stor vilje og evne til å kultivere den karrige bergnatur. Byens eldste gravsted ble anlagt på Gomalandet ved hjelp av ballastjord fra klippfiskeskuter i spanskefart. Som resultat av engelsk påvirkning var det stor interesse for å anlegge hager, og mange kjøpmenn etablerte sine egne løkkebruk. Det karrige Fosna ble etter hvert til en blomstrende by.

«Handelshuset» dannet sitt eget kompleks. Våningshuset lå litt tilbaketrukket med langfasaden mot sjøen, flankert på hver side av sjøbrygger, naust, bårstue og ildhus. Anlegget fikk dermed noe av landsbygdas firkantede tunkarakter. Få andre byer har hatt så sterkt innslag av handelshus anlagt som firkanttun. Bak vånehuset lå ofte hager, samt ulike typer uthus i mer tilfeldig mønster. Mellom de store kjøpmannsgårder, eller aller helst lenger opp fra stranden fant man de mindre bemidledes små boliger.

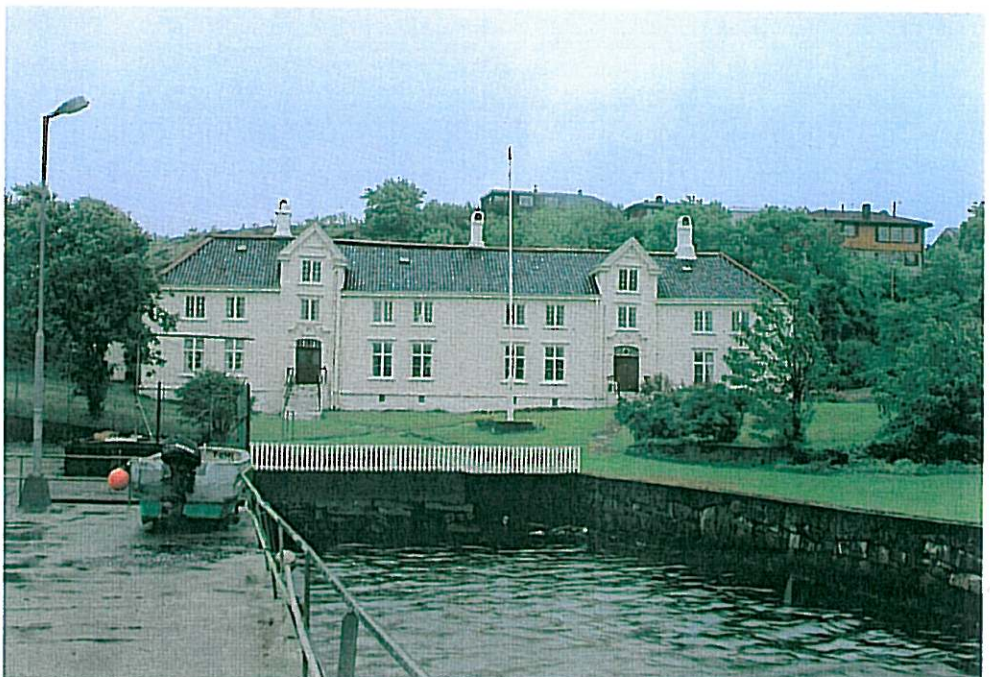
Byggemiljøet i Kristiansund var i siste halvdel av 1700-tallet påvirket av to hovedimpulser, den engelske og den trønderiske. De engelske «uteliggerborgere» fant det mest bekvemt å kjøpe eksisterende hus eller leie seg inn hos andre det begrensede antall år skatteprivilegiene tillot dem å bo i Kristiansund. Den «engelske smak» kom derfor bare til å prege interiør og møblement. Eksteriør og hovedform forble

trønderisk, en variant av det trondhjemske trepalé, som igjen var i slekt med nordmørslåna.

De fleste kjøpmannsboliger var i en eller to etasjer, men det fantes også eksempler på bolighus i tre etasjer. De hadde saltak eller valmtak, noen få hadde mansardtak. På slutten av 1700-tallet ble det også bygd hus med arkoppbygg, med forbilde i de trondhjemske trepaleer. Lossiusgården er et eksempel på dette. Den økonomiske fremgang nådde også håndverksstanden, som bygde sine bolighus som mindre påkostede miniatyrugaver av storkjøpmannens residens. Småårtsfolket ble imidlertid boende i sine små torvtekte hus med stove, kammers og sval. Kontrasten til de ruvende og prangende kjøpmannshus måtte være stor og tankevekkende.

Mot slutten av 1700-tallet får bygningene et rikere utstyr, og inngangsdøra ble eksteriørets dekorative midtpunkt. Inngangsdøra hadde meget forseggjort portalomramming i klassistisk stil. Disse portalene forekom både på storkjøpmennenes store trepaleer og i noen få tilfeller på de mer beskjedne småårshus. Portalen kan dermed stå som eksempel på den gjennomførte estetiske vilje i Kristiansunds 1700- og 1800-tallsarkitektur. Husene var dekorert innvendig med forsirede brannmurer, kannelerte hjørnesøyler, rikt profilerte listverk, forseggjorte fyllingsdører og veggdekor.

Den store vekst i fiskerinæringen generelt og klippfisknæringen spesielt kom også til å sette sitt preg på bybildet. De store klippfiskbrygger i tre og fire etasjer med tømrede lagerboder, svalgang i stavverk og de elegant svungne vindhus (heishus) kom etter hvert til å prege bebyggelsen rundt havnebassenget. Utover på 1800-tallet ble det også skapt en ny og viktig bydel, Vågen. Den sto i fiskerinæringen og den tidlige industrialismes tegn, med skipsverft, bøkerverksted og klippfiskbrygger.

Lengst til høyre: Strandgata 6, Goma-landet. Eksempel på liten skipperstue med stor klassisk portal. Arkitekturguiden: 3. Foto: Guri Dahl.

Til høyre: Bebyggelseskart over Kristiansund 1814.

DEN REGULERTE BY

Kristiansund by opplevde en meget sterk befolkningsvekst i perioden 1850-1890 da befolkningsmengden ble firedoblet. På grunn av denne store veksten og vanskelige kommunikasjonsforhold fant man det hensiktsmessig å bygge ut selvstendige bydelssentra på Kirkelandet, Innlandet og Nordlandet. I siste halvdel av 1800-tallet fikk også kommunen økte oppgaver med å bygge ut sine institusjoner. Det ble også satset på forbedring og utbygging av veisystemet, og fra 1876 gikk også dampdrevet sundbåt i fast rute mellom øyene.

Bebyggelsen som skjøt opp under den sterke byvekst i andre halvdel av 1800-tallet, fikk byplanmessig et helt annet preg enn den tidligere bebyggelsen. Den nye bygningsloven av 1845 ble gjort gjeldende for Kristiansund etter en stor brann på Kirkelandet i 1850. Den påbød å bygge i velregulerte kvartaler med rette brede gater. Et typisk eksempel på dette er bydelen Hauan, som ble bygd ut i andre halvdel av 1800-tallet. Også i tiden 1900 – 1940 så en del nye bydeler dagens lys, blant annet Clausenengen, som ble bygd ut rundt første verdenskrig for å huse funksjonærer og middelstanden. Også her er bebyggelsen strengt regulert i form av toetasjes rekkehus av tre i kvartalsform. Langs kvartalets midte løper en renovasjonsvei gjennom bakgårdsarealet, en byplanmessig nyskapning. Clausenengens motstykke finner vi i den såkalte Plysjbyen i øvre bydel på Kirkelandet. Her bygde storkjøpmannen og Kristiansunds øvrige overklasse sine prangende villaer i store hager rundt første verdenskrig.

Fra og med siste halvdel av 1800-tallet fikk også den enkelte bygnings arkitektoniske uttrykk et nytt preg. Industrialiseringen av byggevirkksomheten gjorde det mulig å masseprodusere hus, noe som var nødvendig for å møte

den store befolkningsveksten. I siste halvdel av 1800-tallet var det historismen og sveitserstilen som preget byggeriet, både kvartalsbebyggelsen og den frittliggende villa. I starten av Hagb. Brinchmanns vei finner vi fine eksempler på sveitertilvillaer. Ved begynnelsen av 1900-tallet gjorde jugendstilen seg gjeldende i Kristiansund. Det finnes noen få eksempler på murjugend, men like interessant er de mange eksempler på jugendhus i tre, blant annet i øvre del av Langveien.

Rundt første verdenskrig slo nyklassisismen til for fullt, både i bolighus og i offentlige bygg og anlegg. De store kjøpmannsvillaer i tre i Plysjbyen hadde et eksteriør som egnet seg til å imponere både naboen og den forbiusserende. Bygningsvolumet hadde en streng, enkel kubisk form med valmtak, ofte med svai. Eksteriøret var ellers preget av solide detaljer og godt håndverk. De mest velhavende så seg råd til å smykke sin hovedfasade med søyler med klassiske kapitler, som ville de markere at her bodde den siste generasjon av Kristiansunds klippfiskadel.

De samtlige offentlige bygg var også klassistiske i formen, men nesten ribbet for borger-skapets fråsende detaljer. Det offentlige valgte å bygge i murklassisismens detaljløse stil som symbol på edelt måtehold. Et eksempel på dette er aldershjemmet i Clausens gate i nyrenesansesstil. Et annet eksempel er Allenengen skole i en nøktern variant av bollebarokk. Kulturbygg, som for eksempel Festiviteten og Nordlandets kirke, valgte man å bygge med råkopp som fasademateriale (grov, huggen upusset naturstein).

En og annen var også så frekk å våge å bygge i den funksjonalistiske ånd. På Sankthanshaugen ble det på 1930-tallet bygd en restaurant i umiskjennelig funksjonalistisk stil. Den hadde mange av stilens sikre kjennetegn; takterrasse,

Over: To bilder fra Clausenengen, boligkvarter fra rundt første verdenskrig med midtgående renovasjonsgate. Arkitekturguiden: Miljø D. Foto: Guri Dahl.

Til venstre: Lossiusgården er den mest kjente av Kristiansunds gjenværende 1700-tallspaleer. Denne «bylån» fra 1780 er bygd i to etasjer. Dens hovedform kan tolkes som to sammenbygde trondhjemske midtgangshus, hver med rokokkoportal og midtark. Samtidig ble det også bygd vånehus etter en «helurbar» lest uten røtter i Nordmøres byggeskikk – det dobbelbrede midtgangshus med to rom i bredden. Som eksempel kan nevnes Christiegården fra 1835. Arkitekturguiden: 1. Foto: Guri Dahl.

Over: Kjøpmannsvilla i nyklassisistisk stil i «Plysjbyen». Arkitektguiden: 11. Foto: Guri Dahl.

Foto øverst, neste side: St. Hanshaugen restaurant. Arkitektguiden: 31. Foto: Guri Dahl.

Foto, nederst neste side: Fiskeforedlingsbedrift fra de første etterkrigsårene. Arkitektguiden: 35. Foto: Guri Dahl.

plusstøpt betong, knapp utvendig detaljering, rund fasade og jernvinduer. Ved Markussundet ligger et annet godt synlig funkisbygg; Norfinnanlegget, en fiskeforedlingsfabrikk designet av ingeniør Erik H. Aslaksen. Måtte dagens «ingeniørarkitekter» fremvise den samme vilje til god form!

1930-tallet kom ellers til å medføre en dramatisk bedring på samferdselsfeltet. Man bygde to store jernfagverksbruer. Den ene, Nord-sundbrua, bandt sammen de to største «landene», Kirkelandet og Nordlandet. Den andre brua, Omsundsbrua, knyttet Kristiansund sammen med nabokommunen Frei. Den var det aller første skritt i det fastlandssambandsprosjekt som nettopp nå i år står foran sin fullbyrdelse.

KATASTROFE OG NYTT LIV

I slutten av april dagene 1940 slapp tyske bombefly sin ødeleggende last over Kristiansund. Ca. 800 av byens 1300 bygninger strøk med, derav ca. 579 bolighus. Mye av den viden berømte vakre gamle treby Kristiansund var borte for alltid. Få dager etter bombingene tok byens myndigheter kontakt med Sverre Pedersen, som også hadde hatt reguleringsoppdrag for kommunen før krigen. Han takket ja til oppdraget. Sverre Pedersen fikk også vervet som leder av «Brente Steders Regulering» (BSR), som skulle lage reguleringsplaner for alle de omkring 100 bombede byer og tettsteder. Kristiansundskontoret av BSR ble de to første årene ledet av arkitekt Erik Rolfsen, som selv var fra Kristiansund.

Ved siden av BSRs avdelingskontor var det også flere andre deltakere i planprosessen. Spesielt interessant er det at den internasjonalt kjente arkitekt Arne Korsmo fungerte som byarkitekt i Kristiansund i perioden 1940-42. De prosjekter han formet i sin periode som byarkitekt i Kristiansund, er overraskende klassisistiske i formen, og svært forskjellige fra de byggverk han sto for før og etter krigen.

Som hovedrammeplan for de mer detaljerte reguleringsplaner ble det utarbeidet en soneplan for hele kommunen. Soneplanen skulle kort fortalt vise byens struktur og naturlige utviklingslinjer. Det ble en sentral problemstilling å hjelpe byen til å utvikle seg fra å være sjøfartsby til å bli endepunkt på en riksvei.

Med denne soneplanen som ramme ble det laget flere omfattende reguleringsplaner, en for hver bydel, hvor man i detalj planla ny sentrumsbebyggelse til erstatning for den som ble ødelagt under krigen. Under dette reguleringsarbeidet var det faglig holmgang mellom to konkurrerende byplanideer. Den ene var den klassiske byplanteori med stor vekt på

regelmessig og klar byplanstruktur med markerte hovedakser, utsiktsakser og bevisst utformede plasser. Den andre retning gikk under navnet bioteknisk byplanteori, med utgangspunkt i Camillo Sittes byplanideal. Den fordømte stive, rette reguleringslinjer, og forsøkte heller å spille på uregelmessige og maleriske effekter i bybildet. Professor Pedersen var Norges fremste representant for den klassiske byplanteori, og krigstidens reguleringsplaner bar sterkt preg av dette. Etter krigen ble planene «fornorsket» gjennom oppmyking i den biotekniske ånd.

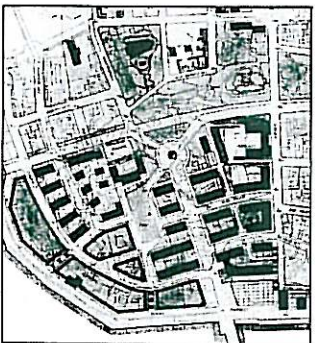
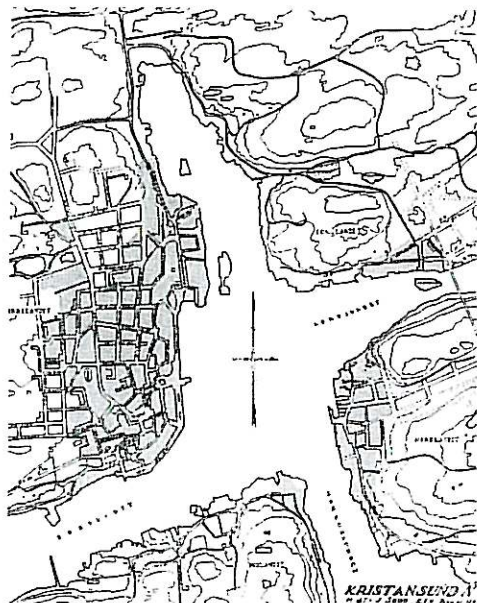
Sverre Pedersen søkte byplanmessige forbilder i antikkens og klassisismens byanlegg. I arbeidet med de nye planene for Kristiansund var han inspirert av klassisismens Roma. I hans øyne var forholdet mellom havnen med fisketorget og den planlagte Kongens Plass som forholdet mellom Forum Romanum og Michelangelos Capitolhøyde. Høydeforskjellen var den samme, og dessuten mente Pedersen at havna var Kristiansunds livfylte Forum, og Kongens Plass skulle gis samme funksjon som Capitolhøyden med viktige offentlige bygg.

Sentrumsplanen for Kirkelandet var tuftet på tre hovedideer. Oppfarten (Kaibakken) var den viktige nye hovedgaten som skulle forbinde havneområdet med sentralplassen/festplassen «Kongens Plass». Oppfarten var også viktig som utsiktsakse med Barmannhaugen med planlagt kirke i ene enden av aksene, og Tustnafjella og Nordsundbrua i andre enden. Oppfarten ble sett på som hovedgrepet i planen. Boligbebyggelsen i de øvre bydeler skulle utformes som åpen bebyggelse knyttet til hager, lekeplasser og beplantning, og skulle ligge i nær kontakt med rekreasjonsområdene. Det ble også sett på som svært viktig å få til sammenhengende grøntdrag fra Vanddamman og ned gjennom sentrum. Dette var et utslag av hagebyideen. I forretningsstrøkene ble det foreslått at bebyggelsen skulle formes som lameller i koteretningen.

Det ble ytret sterke ønsker om at byen måtte få beholde noe av sitt særpreg, og at gjenreisningsarkitekturen måtte tilknyttes de stedlige gode byggetradisjoner fra gammel tid. Ulike trekk av den gamle by som brant ble forsøkt gjendiktet i den bebyggelse som skulle gjenreises. Bebyggelsen ved havnen ble utformet som betongparafrafer av de tradisjonelle «kjøpmannstun» med tilbaketrukket bolighus, flankert av pakkhus med gavlen mot havna. Rekkehusene lenger oppe i byen ble ofte utstyrt med smårutede vinduer og klassiske portaler som var så typiske for Kristiansunds gamle patrisierhus. Disse stilkopierende tendenser var sikkert ment å være et forsøk på å stille befolkningens lengsel tilbake til den by de hadde mistet.

Til høyre: Kart som ved viser ødeleggelsen av Kristiansund i 1940. Bombede og utbrente områder er skravert.

Kartene under: Sentrale byområder før krigen. Derunder kart som viser Brendte Steders Regulerings første planutkast. Deretter følger det godkjente reguleringsforslaget.

Også fargesettingen ble et viktig poeng i gjenreisningsarkitekturen. Mange av bygningene var skapt over samme enkle hovedlest, kun med litt overskudd og variasjon i portalomramming og annen detaljering. Man søkte å live det hele opp med sterk variasjon i fargesettingen. Kristiansund ble derfor kjent som «den polykrome by».

I sentrumsområdene skulle bebyggelsen bestå av treetasjes murbebyggelse. Som et særtilfelle ble det gitt tillatelse til fireetasjes bebyggelse nede ved havna for å gi best mulig utnyttelse av vanskelig og kostbar byggegrunn. Det var det tradisjonelle kombinasjonshuset (med butikk og bolig) som ble mal for murbebyggelsen i sentrum.

I februar 1941 fremmet de tyske myndigheter ønske om at «reguleringene måtte bli gjenstand for skissemessig arkitektonisk bearbeidelse». Helt konkret ønsket tyskerne at det skulle lages fasadeoppriss for gater og plasser, samt modeller som kunne vise hvilke mulig-

heter for arkitektonisk utforming som lå i planene. Det er forbausende å se i hvor stor grad utformingen av den by som reiste seg etter krigen, bygde på disse «arkitektoniske bearbeidelser», da vesentlig de mer lokaltilknyttede og folkelige, nøkterne alternativene. På grunnlag av nevnte arkitektoniske bearbeidelser ble den endelige justering av reguleringsplanene foretatt sensommeren 1941. På dette grunnlag startet Kristiansund Gjenreisningsinstitutt ekspropriering og endring av tomtegrenser høsten 1941.

Ødeleggelsene i Kristiansund var enorme, og tilsvarte ca. 28% av landets samlede krigsskade på bygninger. Den aller verste bolignød ble avhjulpet med 250 provisoriske brakker. Selv om brakkene ble sett på som midlertidige, var mange av dem i bruk som boliger til starten av 1950-tallet. Ganske raskt startet også bygningen av mer permanente boliger, deriblant svenskehus, gitt i gave fra svenske Røde Kors. Det første murhus som ble bygd innen

Kilder:

Cleve, Knut, 1945: *Rapport om reguleringen av Kristiansund.*

Galtung, Otto J. mfl., 1980: *Gjenreisningsbyen Kristiansund.*

Johnsen, Odd Arne m.fl.: *Kristiansunds historie*, bind I-II-III-IV-V.

Kavli, Guthorm 1966: *Trønderske trepaleer.*

Kjelland, Jens Z.M.: *Byggaarde i Kristiansund N* (Hefte 4 i serien Norske hus og hjem).

Korsmo, Arne, 1942: *Som fedrene bygget, bygger vi vår by på ny.*

Sylthe, Christ Allan, 1990: *Gjenreisningsbyen Kristiansund*, artikkel i boken *Byen vår.*

Sylthe, Kristian, 1981: *Foredragsmanus om byplanlegging i Kristiansund.*

Tvinnereim, Helga Stave, 1986: *Det nye Molde.* (Upublisert doktoravhandling).

Avisintervju med rådmann Næss, 27.9.1941.

Byggekunst 1/1945, 3-4/1946, 9-10/1946, 5/1980.

BSR-kontoret, Kristiansund, 1943: *Regulering av de brente strøk i Kristiansund.*

Kristiansundsposten 8-13-25/1940.

Informanter:

Erik Rolfsen, leder av BSR-Kristiansund 1940-1942.

Bodil Øverland, ansatt ved Gjenreisningsinstituttet 1940-1941.

Til høyre: Klassisistisk portal på gjenreisningshus fra etterkrigstiden. Øvre Enggate 1. Foto: Guri Dahl.

brannsonen, var Grand Hotell, som sto ferdig i 1942. Gjenreisningen varte helt til slutten av 1950-tallet.

Etter krigen hevet det seg mange røster mot gjenreisningsplanen, som man i stor grad forbandt med krig og okkupasjon. I løpet av krigen ble det imidlertid nedlagt så mye tidkrevende arbeid med planen at vesentlige endringer ville medføre uakseptable merkostnader og forsinkelser. Den plan som til syvende og sist ble realisert, følger derfor hovedlinjene i BSR-planen. Den største forskjellen er at offentlige bygg og anlegg har fått en langt mer smålåten og hverdagslig utforming.

ARKITEKTENS KAPITULASJON

Den gjenreiste by Kristiansund var på mange måter ekstremutgaven av den gjennomdesignede by. Hver bygning var formet og plassert ut fra en nøye gjennomtenkt helhetstanke. Innen denne ramme ble det de første tiår etter krigen skapt en rekke meget hederlige bygninger av ulik art: bolighus, næringsbygg, og ikke minst offentlige bygg som rådhuset, brannstasjonen og kinohallen. Jeg vil også trekke frem et annet bygg – Norges bank, av arkitektene Moestue og Lind Schistad, et kvalitetsbygg av nasjonalt format.

Denne klare vilje til formgivning underordnet en helhet fikk sin første lille brist da man på 1960-tallet bygde Tidens Krav og tinghuset på Kongens plass. Disse to bygningene er interessante nok som klare eksempler på modernistisk rasterarkitektur. Men bruddet med den harmoniserende gjenreisningsarkitektur er krast. Senere skulle det bli enda verre. Man fikk et høyt firkantet tilbygg til det klassisistiske Grand hotell, og man planla til og med et høybygg i 11 etasjer hvor arkitekten skulle ha sitt kontor på toppen. Den bærende idé var at byen skulle få en ny og dristigere skyline. Men bygningsrådet sa heldigvis nei.

Utover på 1970- og 80-tallet skulle utviklingen løpe enda mer ut av kontroll. Arkitektene forspilte mye av sin rolle, mens entreprenørene befestet sin stilling. Man fikk en enorm utvidelse av de bebygde byområder. Nye boområder ble bygd i byens ytre sone ved de ytterste svaberg. Et nakent bergterreng, meget ømfintlig for enhver form for byggeri. En mest mulig rasjonell løsning av vei, vann og avløp synes å være det viktigste planleggingskriterium, med store sprengninger og fyllinger som resultat. Tristessen ble sikret ved at områdene ble bebygde med pregløse og terrengmstilpassede kataloghus.

Den nyere tid er preget av at gjenreisningsplanens intensjoner går i glemmeboken. Flere byplanpoeng skusles bort ved «bevisstløs»

arealplanlegging og forming av enkeltanlegg. I Nerparken bygges et stort bankbygg som reduserer hagebypreget i byens mest sentrale plass. Nordsundbrua, med den store jernfagverksbues sentrum plassert i Oppfartsaksens forlengelse, blir erstattet av betongbro, formet helt uten referanse til sentrums akse-system.

Næringsinteressene har fått sin nye bydel, Løkkemyra, ved byens innfartsvei. Her har man blant annet plassert en rekke kjøpesentra. Det siste er Futura, et «kjøpeland» som et øyeblikk syntes å maktstjele det gamle handelsentrum på Kirkelandet.

Til tross for denne rekke av véklager er det likevel litt grunn til optimisme. Bygningsrådet synes å ha voksende erkjennelse av at man må gripe sakene strengere an for å redde byens fysiske miljø. Den vanlige kristiansunder synes å ha gått lei typehusenes overfladiske flatteri og entreprenørarkitektens antiestetiske tyranni. Ett og annet stykke god arkitektur blir atter bygd. Det er også voksende interesse for vern av byens historiske miljøer. Den store oppslutning om arbeidet for å skape et senter for kystkultur i Vågen er bevis på dette.

Byens særpreg er også i fokus under 250-årsjubileet. De kommunale etater viser større vilje til å tenke kvaliteter i det fysiske miljø. Det er viktig at alle med innflytelse i Kristiansund erkjenner hva som er byens særpreg og kvalitet. La oss håpe at arkitekten som designer og byformer får sin renessanse i Kristiansund. Det ville være en velfortjent fødselsdagsgave til denne særpregede by nå i jubileumsåret.

CAS

OPPFARTEN til Kristiansunds Kapitolhøyde

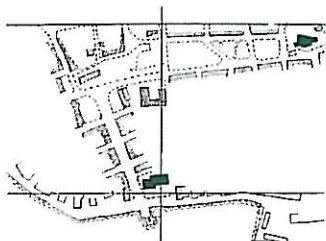
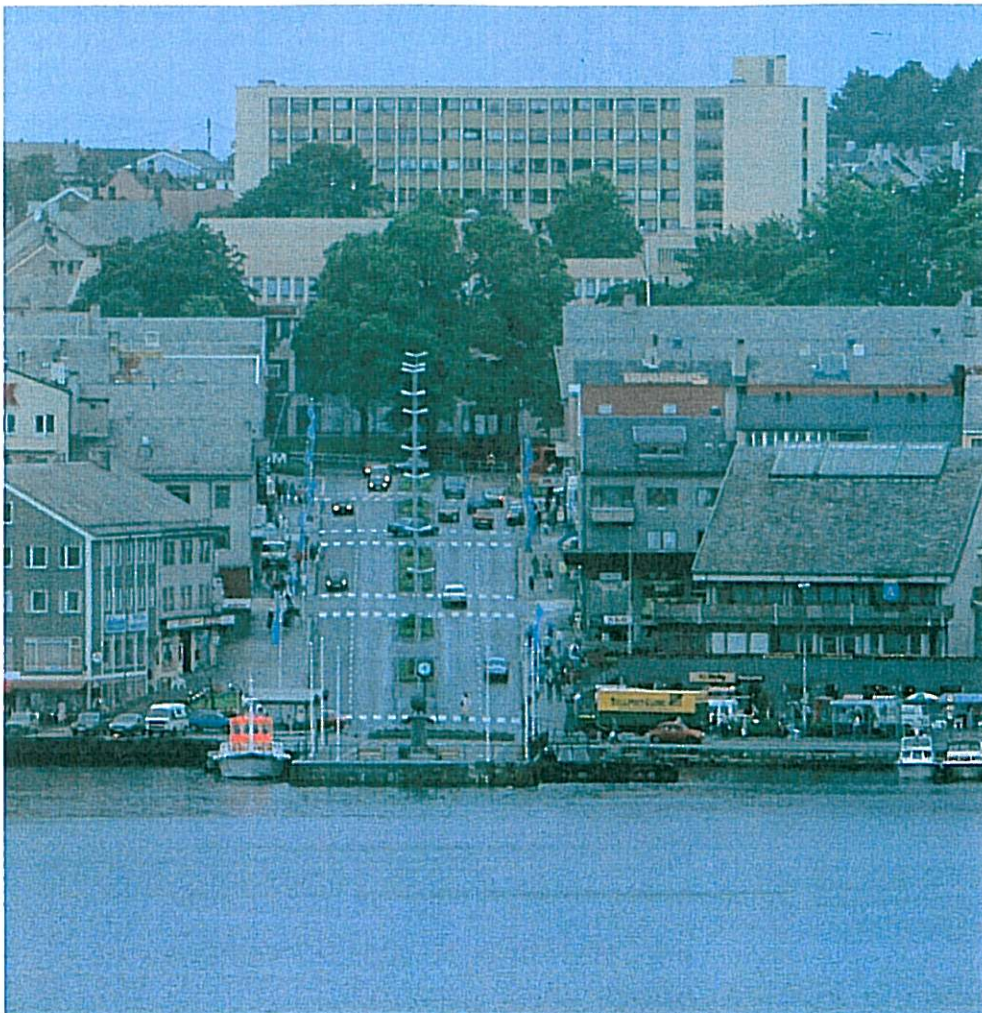

Denne siden: Perspektivet er datert 1941, og viser bebyggelsesplan for sentrale deler av Kirkelandet. Planleggerne i Brenne Steders Regulering hadde Romas Kapitolhøyde som forbilde. Bildet viser dagens virkelighet. Foto: Guri Dahl.

Denne siden: 1. Oppfarten og parkdraget knytter sammen rådhuset og kirken. 2. Oppfarten, byens hovedgate, har fått verdslige bygninger, uten symbolfunksjon, som dominerende fondmotiv. Foto: Guri Dahl. 3. Rådhuset, tegnet av Mølle og Per Cappelen, markerer hovedgatens møte med havnen. Foto: C. A. Sylthe.

1

3

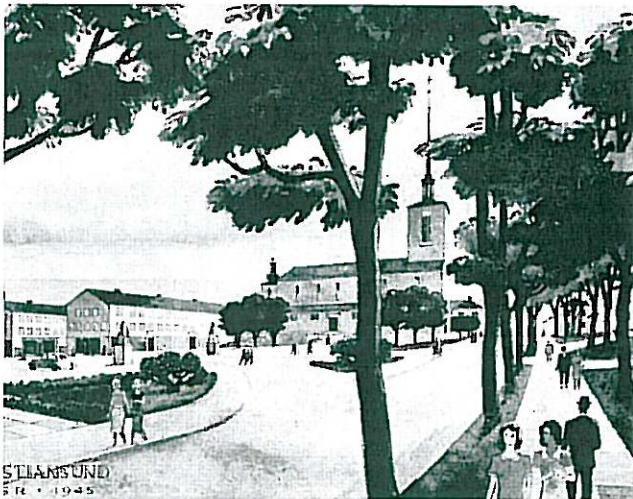

4

5

6

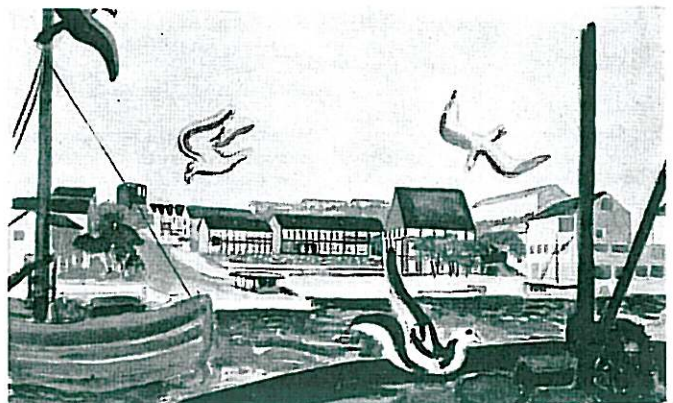

7

Denne siden: 4. og 5. Kirkelandet kirke, tegnet av Odd Østbye, avslutter parkbeltet som danner Oppfartens øvre tverrakse. Foto: C. A. Sylthe og Guri Dahl. 6. Under arbeidet med utformingen av øvre del av Oppfarten ble det utarbeidet forskjellige utkast til kirkens plassering. Her ligger den på sydsiden av Kongens plass. 7. Vedtatt reguleringsplan fra 1941. 8. Perspektiv fra sjøen med kirken som fondmotiv, 1941. 9. Arkitekt Knut Knutsens forslag med en mindre stram bebyggelsesform, 1946.

8

9

ARKITEKTURGUIDE

Kristiansund

Arkitekturguiden er utarbeidet av Christ Allan Sylthe (ansvarlig), Terje Husby, Sverre Sevaldsen og Bygningssjefen i Kristiansund.

Bolighus

1700-1850

1. Lossiusgården, Skjerpvegata 17, trepalé med rokokkoportal, fredet 1780-tallet
Arkitekt: ukjent

2. Brodikorbgården, Fosnagata 25, trepalé med rokokkodetaljering, fredet 1786, forbedret utvendig og innvendig 1797
Arkitekt: ukjent

3. Strandgata 6, liten skipperstue med gedigen klassisk portal
ca. 1800
Arkitekt: ukjent

4. Christiegården, Hollendergata 1, trepalé med valmtak og portal i empirestil, fredet 1835, utvidet østover 1854-1885
Arkitekt: ukjent

1850-1940

5. Høyevillaen, Hagb. Brinchmanns vei 9, sveitserstivilla med rik ornamentikk
1893
Arkitekt: Storflokken

6. Santosvillaen, Wergelandsveien 2, nyklassisisme i mur med inngangsparti i Louis-seizestil
1914
Arkitekt: Fredrik Amesen og Arthur Darre Kaarba

7. Peter Rosentræders gate 7, nyklassisistisk murvilla med mansardtak
1915
Arkitekt: Erling Nielsen

8. Ole Jultums gate 3, nasjonalromantisk nyklassisisme med Bjelstad gård som forbilde
1917
Arkitekt: Claus Hjelte

9. Arken, Freiveien 92, nyklassisistisk leiegård i tre
1918
Arkitekt: Stadsarkitekten i Kristiansund

10. Utvehiet, John P. Clausens gate 14-20, leiegård i pusset tegl, klassisisme
1918
Arkitekt: Stadsarkitekten i Kristiansund

11. Langveien 61, nyklassisistisk trevilla med søyler
1928
Arkitekt: Kirsten Andersen Rosberg

12. Stykejernet, Lars Guttormsens gate 30, funksjonalistisk bolighus i pusset mur
1934
Arkitekt: Olai Østigaard og Erling Vold

13. Damehjemmet, Langveien 46, funksjonalistisk leiegård i mur
1937
Arkitekt: Sivert Glærum

Gjenreisningsperioden, 1940-1960

14. «Svenskehus», Vuggaveien 28, hustype som under 2. verdenskrig ble gitt i gave av «Nasjonal-gaven Den Svenske Husgave»
1941-1942
Arkitekt: ukjent

15. Havggata 26, gjenreisningshus i rekke med mange tradisjonelle trekk
1945
Arkitekt: Leonard Løberg

16. Tennisveien 23, frittliggende gjenreisningshus med klassisistisk portal
1950
Arkitekt: Olai Østigaard

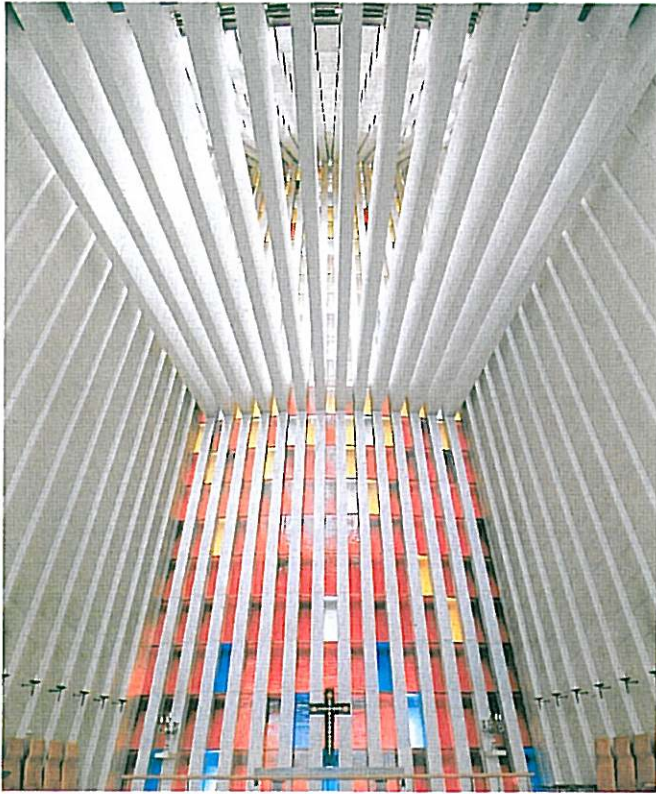
17. Øvre Enggate 3, gjenreisningshus i rekke
1950
Arkitekt: Erling Vold

18. Enebolig for Haakon Hveding, Lofotgata 7, gjenreisningsvilla med halvvalmet tak og skråstilt sidefløy
1952
Arkitekt: Thorleif Jensen

19. Omveien 4-18, polykrom rekkehusbebyggelse oppført i regi av Tekniske Etaters Selvbyggerlag
1956
Arkitekt: Nils Toft

20. Kaasbels vei 42, sen gjenreisningsvilla med forseggjort inngangsparti
1957
Arkitekt: Sivert Glærum

21. Kaasbels vei 45, liten gjenreisningsvilla med kamapp
1957
Arkitekt: Einar Gundersen

57

Nyere tid, 1960-1992

22. Vuggaveien 3-3B, modernistisk trevilla med flatt tak
1965
Arkitekt: Finn Eidvin

23. Klovertien 5, enkel kubisk enebolig med frodig, moderne tilbygg
1964, 1991
Arkitekt: Theo Volckmar, tilbygg v/Arkitektkompaniet 1991

24. Tollnsp. Floors gate 11B, eksempel på ny villa tilpasset strøkets byggemiljø
1987
Arkitekt: Arkitektkompaniet

Næringsbygg

1600-1940

25. Tollboden, Skippergata 1B, tollbod og bolig for tollar
Eldste del fra slutten av 1600-tallet
Arkitekt: ukjent

26. Minnbrygga, byens eldste klippfiskbrygge, svalgangsbygging av middelalderstypen
Eldste del fra 1749, yngste del ca. 1885
Arkitekt: ukjent

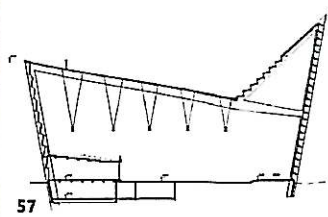
27. Kranasnia, (Andersensmia), Fosnagata 30, skipssmie for byens eldste verft, Nedre Krana Verft
1787
Arkitekt: ukjent

28. Woldbrygga, Dikselveien 12-14, boligfløy utbygd i etapper i perioden 1847-1884, laftet svalgangsbygging med balkerverksted
dels fra 1700-tallet, dels fra 1822, stavloft fra 1891
Arkitekt: ukjent

29. Mellernværftet, Kranaveien 22-24, verkstedbygging i utmurt bindingsverk fra 1874, materialbu fra 1870-tallet, bolig- og kontorfløy fra 1888
1870-tallet, 1888
Arkitekt: ukjent

30. Brunsvikens Reperbane, Banaveien 31, reperbane med mye bevart utstyr, unik i landsammenheng
1800-tallet
Arkitekt: ukjent

31. St. Hanshaugen restaurant, restaurantbygg i betong i funksjonalistisk stil
1938
Arkitekt: Sivert Glærum

57

18

9

Gjenreisningstiden, 1940-1960

32. Grand Hotel, Bemstorffstredet 1, gjenreisningsbygg med mineralittpuss, klassisistiske trekk (blant annet valmtak og klassisk portal)
1942
Arkitekt: Hugo Brustad

33. Svaneapoteket, Nedre Enggate 9, apotekergård med mineralittpuss og «svaneemblem»
1943
Arkitekt: Maja Melandso og Erling Vold

34. Spareskillingbanken, Storgata 2, bankbygg med mineralittpuss og klassisk portal
1946
Arkitekt: Arvid Sundby

35. Norfinn, Sjursvikveien 1, fiskeforedlingsbedrift i betong i funksjonalistisk stil
1946
Arkitekt: ingeniør Erik H. Aslaksen

36. Jonas Enksen, Vågeveien 4, forretningsbygg i mur i «bryggestil», del av gavilhusmiljøet ved havna, sentralt motiv i BSRs gjenreisningsplan
1946
Arkitekt: Sofus Hougen, Oslo

37. Folkets Hus, Kongens Plass 6, modernistisk rasterarkitektur, et av de første brudd på Kristiansunds «postmodernistiske» gjenreisningsarkitektur
1959
Arkitekt: Frode Rinnan, Olav Tveten og Kjell Colbjørnsen, påbygg ved arkitektkontoret BBW (Brandt, Bua og Walle)

Nyere tid, 1960-1992

38. Verksted for Nordmøre Trafikkselskap, Wilhelm Dalls vei 44, formalistisk stil med bølgeformet tak
1961
Arkitekt: Theo Volckmar

39. Lystrup Fargehandel, Verkstedveien 9, lager og butikk
1979
Arkitekt: Finn Eidvin

40. Vestbase AS, Omagata 122, kontorlokale for oljebase
1985
Arkitekt: BKW (Brandt, Bua, Kosberg og Walle)

41. Byggsenteret, Rørgata 8-10, forretnings- og lagerbygg med glassoverdekt midtparti
1989
Arkitekt: Ian M. Petch

42. Futurasenteret, Industriveien 17, forretnings-senter med innvendig, glassoverdekt «gate»
1989
Arkitekt: Torbjørn Rodahls arkitektkontor

43. Sterkoder AS, Dalsgata 71, utstyrshall med kantine for Sterkoder skipsverft,
Arkitekt: ingeniørene Tonning og Lieng, ombygging i 1991 v/ Arkitektkompaniet

44. Shell-bygget, Råket 2, kontor- og representasjonsbygg, skjellformet yttertak, bevisst plassert i innfartsveiens forlengede akse
1992
Arkitekt: Kosbergs arkitektkontor AS

47

47

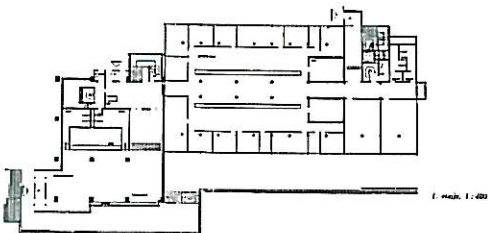

53

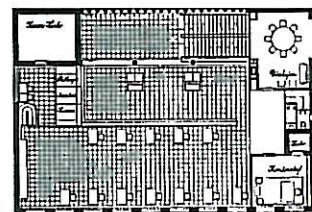

54

51

53

51

Offentlige bygg, kulturbygg

1700-1940

45. Fiskergata 7, tidligere fengselslokale og bokkerverksted, svalgangsbrygge av middelalderstypen muligens 1600-tallet
Arkitekt: ukjent

46. Nordlandet kirke, nyromansk råkoppstil 1914
Arkitekt: Kristen Rivertz

47. Festiviteten, Kaptein Bødtkers gate 19, råkoppbygg i nasjonalromantisk nyklassisisme, godt bevarte interører 1914
Arkitekt: Kristen Rivertz

48. Allanengen skole, John Allans gate 2, pussarkitektur i nybarokk stil (bollebarokk), folkeskole 1914
Arkitekt: Kristofer Lange

49. Aldersheimet, John P. Clausens gate 5-7, pussarkitektur i nyklassistisk stil (nyrenessanse) 1921-1929
Arkitekt: Claus Hjelte

50. Kapell ved Kirkelandets gravsted, nyromansk råkoppstil 1928
Arkitekt: Kristen Rivertz

Gjenreisningstiden, 1940-1960

51. Norges bank, Konsul Knudtzons gate 2, klassisistisk marmorfasade 1945
Arkitekt: Eivind Moestue og Ole Lind Schistad

52. Brannstasjonen, Øvre Enggate 8, «ildrød» hovedfløy, branntårn 1951
Arkitekt: Byarkitekten i Kristiansund

53. Rådhuset, Kaibakken 2, betongbygg med bystyresal i «nauststil» 1953
Arkitekt: Per og Mollie Cappelen

54. Knøhaillen, konsul Knudtzons gate 4, formalistisk murbygning, opprinnelig med fosforgul fasade 1954
Arkitekt: Byarkitekten i Kristiansund v/Nils Toft

55. Dalabrekka folkeskole, Dalabrekka 34, formalistisk skolebygg i betong 1957
Arkitekt: Byarkitekten i Kristiansund

56. Musikpaviljongen, kirketomta på Kirkelandet, formalistisk betongpaviljong med krum takflate 1957
Arkitekt: Finn Eidvin

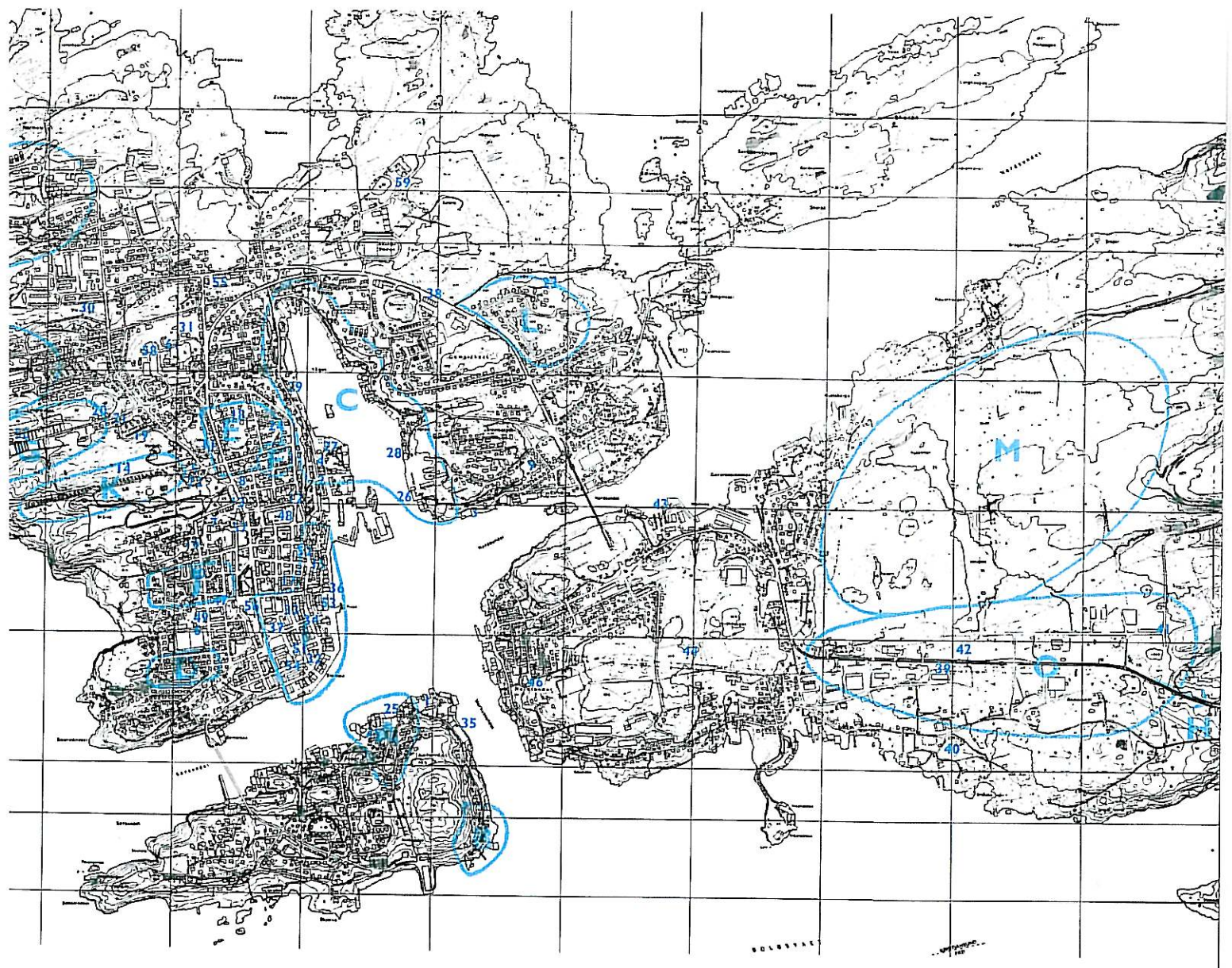
Nyere tid, 1960-1992

57. Kirkelandet kirke, Langveien 41, et av landets tidligste modernistiske kirkebygg 1961
Arkitekt: Odd Østbye

58. Navigasjonsskolen, St. Hanshaugen, modernistisk teglbygning med upusset tegl i fasaden 1964
Arkitekt: Sverre Witzøe

59. Atlanten videregående skole (Gymnaset), Dalaveien 25, modernistisk rasterarkitektur 1967
Arkitekt: Sverre Witzøe

60. Kristiansund Lufthavn, terminalbygg 1969
Arkitekt: Leif Kjensli AS, ombygd 1987 av samme arkitekt

61. Kristiansund Maritime og Tekniske Fagskole, St. Hanshaugen, teglarkitektur i forsiktig postmodernistisk stil
1985
Arkitekt: Bugge og Slyngstads arkitektkontor

Miljø

1600-1940

A. Hønebukta og Sagerbukta. Eksempel på Kristiansunds eldste tettbebyggelse med røtter tilbake til 1600-tallet. I Hønebukta er bolighus, naust og uthus plassert i naturdiktet klyngeformasjon, med trange, krønglete veier. I Sagerbukta er mer velregulert bebyggelse vesentlig fra 1800-tallet med viktige bydelsfunksjoner som sykehus, brannstasjon og behedus (de to siste nå revet) m.m.

B. Sjursvika. Tettbebyggelse fra siste halvdel av 1700-tallet. Små bolighus, samt naust og større brygger. Bebyggelsen grodde opp rundt klippfisk-bedriften til William Leslie. Bolighus bygd av tilflyttede klippfiskberg-arbeidere. Små vånehus med flotte klassiske portaler.

C. Vågen. Bebyggelse fra perioden 1780–1940. Byens eldste «industriområde», med ulik maritim næringsvirksomhet. Bydelen består av skipsverft, ulike type brygger, naust, bolighus m.m.

D. Clausenenga. Boligbebyggelse fra rundt første verdenskrig. Strengt regulert kvartalsbebyggelse med toetasjes trebebyggelse. Langtgående renovasjonsgate midt gjennom kvartalet.

E. Flygbyen. Villastrøk for høyborgerskapet med herskapelige villaer fra rundt første verdenskrig.

F. Moskvahaugen. Område med små villaer i små hager, planlagt etter «Egne Hjem»-idealet. Bygd rundt første verdenskrig da diskusjonen om «Moskvatesene» var på det heftigste i det norske arbeiderparti.

G. Gravstedet. Kristiansunds eldste offentlige gravsted. Gravstedet har sydeuropeisk preg med terrasserte gravplasser og umer i nisjer i bergveggen.

H. Byskogen. Opprinnelig kolonihage på sørøst-siden av Nordlandet. Husene er senere påbygd og tatt i bruk som helårsboliger.

Gjenreisningsperioden, 1940-1960

I. Kaifronten og Oppfarten. Sentrum i gjenreisnings-byen Kristiansund.

J. Løkka og Tollåsenga. Sentrumsnært boligområde fra gjenreisningsperioden, med rekkehus og fire-mannsboliger.

K. Vugga. Område med svenskehus regulert i streng diagonalformasjon, polykrom fargesetting.

Nyere tid, 1960-1992

L. «Groutbyen». «Eksklusivt» eneboligområde fra slutten av 1960-tallet.

M. Torshaugen og Rassen. Eneboligområde bygd ut i perioden 1970–1980.

N. Myra og Kaitola. Boligområde med eneboliger, rekkehus og blokker, bygd ut fra og med starten av 1970-tallet.

O. Løkkemyra. Byens nye hovedområde for handel og service. Utbygging startet ca. 1972.